

Jarosław Różański OMI

Misyjność *ad intra* i *ad extra* w północnym Kamerunie i Czadzie

Wprowadzenie

Do XVII wieku rzeczywistość oddawana przez współczesny termin „misje” czy też „pierwsza ewangelizacja” wyrażana była między innymi przez takie określenia, jak: „oświecenie pogan”, „przyprowadzanie nowych ludów na łono świętej matki Kościoła”, „rozkrzewianie wiary”, „nawrócenie pogan” itp.¹ Siedemnastowieczni misjologowie wyróżniali trzy rodzaje misji: misję wewnętrzną, czyli nawracanie heretyków, misję zewnętrzną, czyli nawracanie pogan, zwanych wówczas Indianami, oraz nawracanie Żydów, a także misję wschodnią, czyli nawracanie schizmatyków, zwanych wówczas Grekami. Podział na misję wewnętrzną i misję zewnętrzną utrwalił się w epoce kolonializmu, kiedy to poprzez pojęcie misji zewnętrznej rozumiano duszpasterstwo w krajach zamorskich. Wiązało się ono często z działaniami militarnymi i podbojem kulturalnym. Zauważyć to można szczególnie w XVIII wieku, kiedy to termin „misje” obciążono dodatkowo działalnością cywilizacyjną. Kolonizacja i chrystianizacja „odkrytych” narodów bardzo często szły wówczas w parze.

¹ Illuminatio Gentium; Novos populos adducere in gremio sanctae matris Ecclesiae; Propagatio fidei; Conversio Gentilium itd. Terminy te wylicza A. Seumois, *Introduction á la missiologie*, Schöneck – Backenried 1952, s. 62.

Jeszcze do początku XX wieku w Europie misje rozumiano bardziej jako katolizację, a mniej jako chrystianizację – obejmowały one więc także swoim działaniem protestantów i prawosławnych oraz nawracały katolików (misje ludowe, parafialne). Do tego dołączono także szereg świeckich znaczeń terminu „misja”: „misje dyplomatyczne”, „misje wojskowe” itp.

Punktem zwrotnym we współczesnym pojmowaniu misji jest z pewnością sytuacja, która wytworzyła się po II wojnie światowej, kiedy to w prowadzeniu działalności misyjnej nie dominował już kontekst świecki. W Kościele zaczął się czas szybkich przemian w myśleniu teologicznym, którego ukoronowaniem był Sobór Watykański II oraz dokumenty posoborowe, które określiły nowe patrzenie na misje. W latach 70. XX wieku misje przestały być też niejako monopolem Kościołów Zachodu. Odpowiedzialność za nie zaczęły przejmować także młode Kościoły Południa.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II oraz papieskie dokumenty posoborowe pozwalają nam sprecyzować terminy „misja”, „misje”, „ewangelizacja” czy też „nowa ewangelizacja”. Wyjaśnia je encyklika Jana Pawła II *Redemptoris missio*, która jest niejako podsumowaniem wielu dociekań misjologicznych. Papież podkreśla w niej, że „różne formy działalności wewnątrz «jednej jedynej misji» Kościoła rodzą się nie z racji należących do samej jej istoty, ale z różnych okoliczności, w jakich są urzeczywistniane” (nr 33). W ramach tej „jednej jedynej misji Kościoła” Jan Paweł II wyróżnia trzy sytuacje:

a) Misje, czyli sytuacja, „ku której kieruje się działalność misyjna Kościoła: narody, grupy ludzi, środowiska społeczno-kulturowe, w których Chrystus i Jego Ewangelia nie są znane, albo w których brak wspólnot chrześcijańskich wystarczająco dojrzałych, by mogły wcielać wiarę we własne środowisko i głosić ją innym grupom ludzi. To jest w ścisłym sensie misja *ad gentes*” (nr 33). W opisie tej sytuacji papież podkreśla elementy z soborowego dekretu *Ad gentes*, zresztą wprost do niego się odwołując. Są to: narody, grupy ludzi, środowiska społeczno-kulturowe,

w których Chrystus i Jego Ewangelia nie są znane, albo w których nie ma wystarczająco dojrzałych wspólnot chrześcijańskich.

b) Duszpasterstwo w istniejących już wspólnotach chrześcijańskich.

c) Nowa ewangelizacja albo reewangelizacja w krajach o chrześcijaństwie starej daty, gdzie całe grupy ochrzczonych utraciły żywy sens wiary albo wprost nie uważają się już za członków Kościoła (nr 33).

W tradycyjnym pojęciu misji dominowało kryterium geograficzne, w praktyce oznaczało to uznanie Europy czy Zachodu za „świat chrześcijański”, a pozostałych obszarów za „tereny misyjne”. Tak w dokumentach soborowych, jak i w encyklice Jana Pawła II *Redemptoris missio* to kryterium geograficzne czy też terytorialne jest zastępowane kulturowym. W dokumencie tym pojawia się także kryterium socjologiczne, gdyż mówiąc dziś o misjach, trzeba brać pod uwagę „nagłe i głębokie przekształcenia, znamionujące dzisiejszy świat, szczególnie Południe” (nr 37)². Z podanych wyżej definicji i kryteriów misji *ad gentes* na potrzeby niniejszego tekstu przyjęto rozumienie misji *ad gentes* w znaczeniu kulturowym.

Sytuacja kulturowa północnego Kamerunu i początki misji

Kamerun, państwo położone w centrum Afryki, jest swoistym skrzyżowaniem plemion, języków i religii. To wielkie zróżnicowanie kulturowe i religijne wymaga ducha tolerancji i dialogu, by kraj mógł prawidłowo funkcjonować. Pod względem kulturowym i religijnym można zauważyć, że kraj jest zasadniczo podzielony

² Por. J. Róžański, *Jan Paweł II – nowy język i koncepcja misjologii*, w: S. Mikołajczak, M. Wrześniewska-Pietrzak, *Jan Paweł II. Odnowiciel mowy polskiej*, Poznań 2009, s. 105-112.

na dwie części: południową – z przewagą ludności Bantu, oraz północną – z przewagą tak zwanych ludów Kirdi³ oraz Fulbe⁴. Powszechnie uważa się, że północna część kraju – zdominowana przez Fulbe, była mużułmańska, jednak od wieków najliczniejszymi mieszkańcami tego regionu są wyznawcy religii tradycyjnych. Sytuacja ta trwa niezmiennie do dzisiaj. W kulturach Kirdi jej rola ograniczała się do granic wyznaczanych przez konkretną wspólnotę rodową i wiejską. Cechą charakterystyczną była także akefaliczna struktura organizacji społecznej, oparta na pokrewieństwie, głównie w ramach rodu. Wiązały się z tym takie elementy, jak: prawo, polityka i ekonomia wspólnotowa oraz religia i moralność. Antoni Kurek w obszernym opracowaniu na temat wierzeń i obrzędów tutejszego ludu⁵, mówiąc o północnokameruńskich Kirdi, wyróżnia wśród nich plemiona paleonigrosudańskie (zachowujące dawne kultury) i neonigrosudańskie (przeniknięte światem islamu)⁶. W sumie wśród północnokameruńskich Kirdi oraz Kirdi

³ Nazwa „Kirdi” (z języka bagirmi) przyjęła się dość powszechnie w literaturze europejskiej.

⁴ Fulbe – dla języka określenie *fulfulde* przyjęte zostało w większości grup mówiących tym językiem, ale w Gwinei można spotkać termin *fulde*, w Senegalii zaś *pulaar*. Francuskie *peul* niekiedy zapisywane było jako *peulh*, pochodzi z *wolof* (*pøŋ*). Angielskie *fulani* pozostaje pod wpływem *hausa*. Autorzy niemieckojęzyczni niekiedy używali *ful*, a anglosascy *fula*. W języku fulfulde: w sing. *Pullo*, w pl. *Fulbe*. Por. P.-F. Lacroix, *Le peul*, w: J. Perrot (red.), *Les langues dans le monde ancien et moderne*, t. 1, Paris 1981, s. 19-31.

⁵ A. Kurek, *Wierzenia i obrzędy Gidarów, ludu północnokameruńskiego*, Warszawa 1988, s. 31. Za nim terminu tego używa Z. Komorowski, w: *Kultury Czarnej Afryki*, Warszawa 1988, s. 94.

⁶ W ten sposób łączy on dwie przenikające się od dawna klasyfikacje. Znajduje to uzasadnienie w klasycznych dziełach C.G. Seligmana oraz H. Baumann i D. Westermanna. Por. C.G. Seligman, *Ludy Afryki*, Wrocław 1972, s. 58; H. Baumann, D. Westermann, *Les peuples et les civilisations de l'Afrique suivi de les langues et l'éducation*, Paris 1957, s. 71-78, 91, 307-308, 457. J.C. Froelich, znany badacz tego regionu, posługuje się terminem „kultura paleonigryjska” jedynie dla określenia kultur wy-

z regionu Mayo Kebbi⁷ w Czadzie wyróżnić można około 70 zróżnicowanych pod względem językowym grup etnicznych (etnosów).

Chrześcijaństwo pojawiło się w Kamerunie w okresie kolonialnym. Ewangelizację tego kraju rozpoczęli misjonarze protestanccy w 1843 roku⁸. Z inicjatywą jego katolickiej ewangelizacji wystąpili polscy podróżnicy Stefan Szolc-Rogoziński i Leopold Janikowski, jednak ich inicjatywa zakończyła się niepowodzeniem ze względu na plany kolonizacyjne Rzeszy Niemieckiej⁹. Jej kanclerz wyraził natomiast zgodę na prowadzenie w Kamerunie misji katolickich przez niemieckich pallotynów. Pierwsza grupa misjonarzy przybyła do Douala 25 października 1880 roku.

Systematyczną ewangelizację północnego Kamerunu rozpoczęto właściwie dopiero w połowie XX wieku. Dnia 21 marca 1946 roku Kongregacja ds. Rozkrzewiania Wiary wydzieliła na terenie północnego Kamerunu i Czadu „misję Czad-Kamerun” i powierzyła ją Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej, zgodnie z rozpowszechnionym od początku XIX wieku zwyczajem zlecania zakonom lub instytutom misyjnym objęcia ewangelizacją pewnych terytoriów ze wszystkimi obowiązkami i przywilejami z tego wynikającymi¹⁰.

rażnie odcinających się od zislamizowanych Sudańczyków. Por. J.C. Frolich, *Les montagnards paléonigritiques*, Paris 1968, s. 19-22.

⁷ Region ten ujęto w niniejszym tekście przez podobieństwo kulturowe do ludów północnego Kamerunu, a także ze względu na to, że tereny północnego Kamerunu i Mayo Kebbi w tym samym czasie zostały powierzone do ewangelizacji Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. Por. obszerniej: J. Różański, *Inkulturacja Kościoła wśród ludów środkowego Sudanu*, Poznań 2004, s. 53-57.

⁸ O początkach misji baptystów pisze: E.T. Briggs, *The protestant Church in the Cameroon. The early days – 1841 to 1887*, w: E. Mveng, *Histoire des Églises chrétiennes au Cameroun: les origines*, Yaoundé 1990, s. 5-53.

⁹ Por. A. Kurek, *Stefan Szolc-Rogoziński, świecki inicjator działalności misyjnej*, „Collectanea Theologica” (1978), fasc. 1, s. 165.

¹⁰ Zwyczaj te regulowało prawo *ius commissionis*, sformułowane w Instrukcji Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 8 grudnia 1929 roku. Por. AAS 22 (1930), s. 111-115.

Oficjalnie Prefekturę Apostolską Garoua erygowano 9 stycznia 1947 roku, a pierwszym prefektem apostolskim mianowano ojca Yvesa Plumeya. Teren ten obejmował prawie jedną trzecią terytorium Kamerunu. W 1951 roku – po ponownej korekcie granic Prefektury Apostolskiej Garoua – w jej granicach znalazło się ze względu na kulturowe podobieństwa także terytorium Mayo Kebbi w Czadzie. Na tym terenie w działalności misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej można zauważyć klasyczne etapy historii misji, czyli pierwszy okres „zakładania Kościoła”, poświęcony głoszeniu Ewangelii i mający na celu doprowadzenie ludzi do przyjęcia chrztu, oraz etap jego „wzrostu”, czyli okres młodości, a więc doskonalenie wiary i sposobu życia, kształtowanie wspólnoty lokalnej, rodzenie się i wzrost powołań kapłańskich i zakonnych. Początki ich ewangelizacji nie wyróżniają się oryginalnością. Misjonarze postanowili iść drogą wytyczoną przez administrację kolonialną i zakładać pierwsze misje w głównych ośrodkach administracyjnych, poczynawszy od stolic późniejszych prowincji. Po założeniu pierwszych placówek misyjnych w największych osadach północnokameruńskich nastąpiło zakładanie misji w mniejszych osadach. Procesowi temu towarzyszyła troska o ewangelizację miejscowych ludów, połączona z nauką języków, wyszukiwaniem katechistów i tworzeniem wspólnot chrześcijańskich.

W 1947 roku, pierwszym roku pracy misyjnej oblatów, na terenie Prefektury Apostolskiej Garoua pracowało zaledwie 13 kapłanów i 4 braci zakonnych; nie było tam wówczas ani jednej zakonnicy. Już trzy lata później liczba kapłanów i braci podwoiła się, a w misjach założonych przez oblatów pojawiło się 8 pierwszych sióstr zakonnych. Lata 1950-1955 okazały się najbardziej obfitujące w zaangażowanie nowych misjonarzy i misjonek. Pod koniec 1954 roku w północnym Kamerunie i Mayo Kebbi pracowało 73 oblatów (56 kapłanów i 17 braci), 3 małych braci Karola de Foucauld, 3 braci szkolnych oraz 45 sióstr zakonnych należących do kilku zgromadzeń zakonnych.

Ten dynamiczny rozwój misji na terenie Prefektury Apostolskiej Garoua sprawił, że 24 marca 1953 roku została ona podniesiona do rangi Wikariatu Apostolskiego Garoua, a 14 września 1955 roku do diecezji.

Proces umiędzynarodowienia misji

Po Soborze Watykańskim II z powodu braku powołań w ob-
lackich prowincjach francuskich nastąpiły zasadnicze zmiany
w działalności misyjnej w północnym Kamerunie. Do pracy
w tamtejszym Kościele przybyli misjonarze innych narodowo-
ści, rozpoczynając w ten sposób proces umiędzynarodowienia
misji i wzbogacenia ich innymi metodami pastoralnymi. Było to
możliwe dzięki dekolonizacji kraju oraz przemianom po wspo-
mnianym wyżej soborze. Prawo *ius commissionis* ustąpiło wtedy
miejsca umowom zawieranyom między biskupem diecezjalnym
a kompetentnym przełożonym zakonnym¹¹.

Wzrost liczby wiernych i placówek misyjnych sprawił, że
19 grudnia 1956 roku papież Pius XII wydzielił z terenu die-
cezji Garoua Prefekturę Apostolską Pala. 11 marca 1968 roku
Paweł VI wyodrębnił z terytorium diecezji Garoua kolejne dwie
prefektury apostolskie: Maroua-Mokolo i Yagoua, a 29 stycznia
1973 roku podniósł je do rangi diecezji. W 1982 roku Stolica
Apostolska ustanowiła w Garoua metropolię kościelną, której
podlegały sufraganie w Maroua-Mokolo, Yagoua, a pod koniec
roku także nowo erygowana diecezja w Ngaoundéré.

Proces umiędzynarodowienia misji północnokameruń-
skich zapoczątkowali bracia szkolni z Kanady, którzy w latach
1954-1957 prowadzili Kolegium de Mazenoda w Ngaoundéré.
Właściwy proces umiędzynarodowienia misji północnokame-

¹¹ Por. J. Różański, *Umiędzynarodowienie misji północnokameruńskiej*, „Sa-
eculum Christianum” 11(2004) nr 2, s. 133-167.

ruńskich zaczął się jednak dopiero wraz z przybyciem polskich oblatów w latach 70. XX wieku. Misjonarze z Polski „nadali dziełu ewangelizacji nowy rozmach” – napisał o ich pracy bp Yves Plumey¹². Po nich misje w północnym Kamerunie przejmowały także inne zgromadzenia zakonne, między innymi misjonarze z Mill Hill, misjonarze Ducha Świętego oraz sercanie.

W 1989 roku misja Lagdo została wydzielona z terenu misji Garoua i powierzona nigeryjskim Misjonarzom Ducha Świętego. Pod koniec lat 80. XX wieku w diecezji Ngaoundéré rozpoczęło pracę czterech kapłanów nigeryjskich ze Zgromadzenia Misjonarzy Świętego Pawła.

Chociaż pracę księży fideidonistów z tego samego kraju należałoby traktować jako znak dojrzałości miejscowego Kościoła, to jednak w przypadku Kościoła północnokameruńskiego, założonego pięćdziesiąt lat później w środowisku kulturowym, geograficznym i klimatycznym zupełnie odrębnym od Kamerunu Południowego, pracę misjonarzy z południa Kamerunu zaliczyć można do procesu umiędzynarodowienia misji. I pomimo iż odbywała się w granicach administracyjnych tego samego kraju, to jednak – według kryterium kulturowego i socjologicznego – była ona zarazem misją *ad intra* i *ad extra*.

Pionierem księży fideidonistów z Kamerunu Południowego był legendarny Baba Simon, ks. Simon Mpecke z diecezji Duala. Rozpoczął on pracę w 1959 roku razem z Małymi Braćmi Jezusa Karola de Foucauld w misji z Mayo-Ouldémé¹³. Jego współpracownikami w misji Tokombéré, którą prowadził już samodzielnie, byli fideiونيści z diecezji Duala. Misja ta była wspierana finansowo między innymi przez diecezję Duala. Ksiądz Simon Mpecke pracował w To-

¹² Por. Y. Plumey, *Mission Cameroun-Tchad. Documents, souvenirs, visages. L'annonce de l'Evangile au Nord-Cameroun*, Rome 1990, s. 244. Obszernie o pracy polskich oblatów w Kamerunie: J. Różański, *Działalność polskich oblatów Maryi Niepokalanej w Kamerunie (1970-2010)*, Warszawa 2015.

¹³ Por. J. Legrand, *Fraternité chez les Ouldemes*, „Entre Nous” (1958) nr 10, s. 11-19.

kombéré do 1975 roku, kiedy to po ciężkiej chorobie zmarł w opinii świętości 13 sierpnia¹⁴. Pracę ewangelizacyjną po jego śmierci kontynuował znany kameruński teolog ks. Jean-Marc Ela¹⁵. W latach 80. XX wieku w Kousséri, placówce misyjnej wysuniętej najbardziej na północ Kamerunu, w środowisku islamskim pracowali przez kilka lat dwaj fideidoniści kameruńscy z diecezji Ngongsamba¹⁶.

Umiędzynarodowienie misji w latach 70. dotyczyło także sióstr misjonarek. Podczas pierwszych dwudziestu lat w misjach północnokameruńskich pracowały prawie wyłącznie siostry francuskie, z których większość wywodziła się z francuskich zgromadzeń zakonnych na prawie diecezjalnym. Z biegiem czasu z powodu braku powołań we Francji i w północnym Kamerunie francuskie zgromadzenia zakonne wycofywały się z wielu misji. Powstawały jednak nowe. Jednym z pierwszych zgromadzeń spoza Francji była wspólnota Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny z diecezji Duala w Kamerunie.

Drugie zgromadzenie zakonne, które zaczęło pracę w misjach północnokameruńskich jeszcze w latach 60. XX wieku, wywodziło się także z Kamerunu Południowego. W 1966 roku wspólnota Córek Maryi z Jaunde zamieszkała w misji Guider. W misje północnokameruńskie zaangażowały się także kameruńskie siostry franciszkanki z Shisong¹⁷. Pod koniec grudnia 1991 roku w Figuil osiedliły się karmelitanki z Karmelu w Lumaszi w Zairze. Był to pierwszy klasztor kontemplacyjny w tej części Afryki¹⁸.

¹⁴ Por. H. Pélicier, *On l'appellait „Baba Simon”*, „Pôle et Tropiques” (1977) nr 1, s. 8.

¹⁵ Ksiądz Jean-Marc Ela znany jest z wielu głośnych publikacji, między innymi *L'Afrique des villages*, Paris 1982; *La ville en Afrique Noire*, Paris 1983; *Structures sociales traditionnelles et changements économiques chez les montagnards du Nord Cameroun. L'exemple de Tokombéré*, Paris 1977.

¹⁶ Por. Y. Plumey, *Mission Tchad-Cameroun*, dz. cyt., s. 303.

¹⁷ Zgromadzenie franciszkanek, pracujące głównie w diecezjach Bamenda i Buea, w latach 80. XX wieku miało już w Kamerunie 1300 zakonnic, w większości Kamerunek.

¹⁸ Por. J. Różański, *Klasztor nad brzegiem „Dzikiej Rzeki”*, „Misyjne Drogi” (1993) nr 2, s. 58-59.

Afrykanizacja kleru i zgromadzeń zakonnych

Projekt budzenia powołań i kształcenia rodzimego kleru towarzyszył od początku misjom oblackim w Kamerunie. Pierwsze północnokameruńskie niższe seminarium powstało 8 grudnia 1949 roku w Ngaoundéré, kolejne utworzono 1 października 1980 roku w Douwanger, w diecezji Maroua-Mokolo. W 1985 roku z kolei 36 kandydatów rozpoczęło naukę w niższym seminarium w Guider, w archidiecezji Garoua¹⁹.

Szkola typu europejskiego dla miejscowych uczniów była już u samych początków wielkim szokiem kulturowym, odrywającym ich od dotychczasowego tradycyjnego wychowania. Stąd też rozpoczęto poszukiwania nowego modelu nie tylko szkoły, ale także seminarium duchownego, które pozwalałoby jednocześnie zakorzeniać młodych w ich środowisko oraz pogodzić europejską wiedzę teologiczną z przywiązaniem do afrykańskości. W ten sposób zrodziła się inicjatywa eksperymentalnego wyższego seminarium duchownego. Powstało ono w 1971 roku w misji Golompwi i nosiło nazwę Bractwo Świętej Teresy²⁰. W latach 1971-1992 w seminarium w Golompwi uczyło się około 120 chłopców, głównie z terenu diecezji Yagoua. To seminarium ukończyło 5 kapłanów z grupy etnicznej Tupuri, wyświęconych w latach 80. dla diecezji Yagoua²¹.

Początkowo charakter eksperymentalny miało także Wyższe Seminarium Duchowne Świętego Augustyna w Maroua, utworzone w 1976 roku. Czas eksperymentów w tymże seminarium zakończył się w roku akademickim 1980-1981, kiedy to, po przedłożeniu statutu seminarium i programu studiów Kongregacji Ewangelizacji Narodów, otrzymano zgodę tejże dykasterii.

Pierwszym kapłanem wyświęconym w Kamerunie Północnym 8 grudnia 1957 roku był Alexis-Marie Atangana, pocho-

¹⁹ Por. P. Maigoto, *Petit Séminaire Saint Paul*, „Ecclesia” (1993) nr 24, s. 11-12.

²⁰ Por. L. Charpenet, *Fraternité de Golompwi*, „Entre Nous” (1970) nr 3, s. 6-7.

²¹ Por. H. Pélacier, *Nouveaux prêtres au Nord-Cameroun*, „Pôle et Tropiques” (1982) nr 11-12, s. 282-284.

dzący z grupy etnicznej Ewondo z Kamerunu Południowego. Natomiast pierwszy północnokameruński kapłan diecezjalny, ks. Victor Mfoakwet, przyjął święcenia kapłańskie dopiero 7 grudnia 1971 roku. Do roku 1980 w Kamerunie święcenia kapłańskie przyjęło 9 księży diecezjalnych.

Pierwsi afrykańscy biskupi w północnym Kamerunie pojawiali się już w 1977 roku, ale wywodzili się oni z zachodniej części kraju, schryścianizowanej i zamieszkanej głównie przez Bamileke, należących do obszaru kulturowego Bantu. W 1977 roku biskupem Yagoua został ks. Christian Wiygham Tumi²², w 1982 roku mianowany koadiutorem archidiecezji Garoua. 28 czerwca 1988 roku papież uczynił go pierwszym w historii Kamerunu kardynałem, a w 1991 roku przeniósł na stolicę arcybiskupią w Duala. Pierwszym rodzimym biskupem z północnego Kamerunu został ks. Samuel Kleda, który sakrę biskupią przyjął 18 lutego 2001 roku i został ordynariuszem diecezji Batouri na wschodzie kraju²³. W tym samym roku sakrę biskupią przyjął ojciec Joseph Djida OMI, który został mianowany ordynariuszem Ngaoundéré²⁴. Trzecim biskupem z północnego Kamerunu i zarazem ordynariuszem diecezji Yagoua został Barthélemy Yaouda Hourgo²⁵.

Bardzo wolno przebiegał proces afrykanizacji wspólnot zakonnych. Z myślą o rodzimych kandydatach pod koniec lat 50. XX wieku misjonarze oblaci Maryi Niepokalanej otworzyli po-

²² Christain Tumi urodził się 15 października 1930 roku w północno-zachodnim Kamerunie. Seminarium duchowne ukończył w Nigerii. Odbył studia na Katolickim Uniwersytecie w Lyonie, we Francji, i w szwajcarskim Fryburgu. W 1979 roku otrzymał sakrę biskupią z rąk Jana Pawła II.

²³ Obecnie arcybiskup Douala. Urodzony w 1959 roku w Golompuy, w grupie etnicznej Tupuri.

²⁴ Biskup Joseph Djida urodził się 18 kwietnia 1945 roku w Mayo-Darlé, w diecezji Ngaoundéré, w rodzinie mużulmańskiej, w grupie etnicznej Gbaya. 5 grudnia 1976 roku został wyświęcony na kapłana w Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej.

²⁵ Urodzony w Mayo-Ouldémé 31 stycznia 1964 roku, sakrę biskupią przyjął w 2008 roku.

stulat w Léré w Czadzie, gdzie w 1961 roku erygowano nowicjat. W latach 1961-1965 do nowicjatu – przeniesionego do Lara w Kamerunie – wstąpiło 13 osób²⁶. Pod koniec lat 60. XX wieku nowicjat ten został zamknięty z powodu braku wytrwałości kandydatów w życiu zakonnym. 22 maja 1972 roku w misji Lam w Kamerunie święcenia kapłańskie przyjął Claude-Marie Dawaï, pierwszy oblat północnokameruński.

Pierwsza profeska z Kamerunu Północnego pierwsze śluby złożyła w 1980 roku w zgromadzeniu sióstr franciszkanek z Shisong. W ślad za nią poszło kilka innych dziewcząt, które złożyły śluby zakonne pod koniec lat 80. XX wieku. Do połowy lat 90. tylko kilka sióstr północnokameruńskich zdołało dojść do ślubów wieczystych w różnych zgromadzeniach. Sytuacja znacznie się poprawiła pod koniec lat 90. XX wieku.

Szczególnym znakiem wzrastania Kościoła w miejscową kulturę jest powstawanie rodzimych zgromadzeń zakonnych. Najczęściej ich inicjatorami są obdarzeni charyzmą miejscowi świeccy lub duchowni współpracujący z misjonarzami. Niekiedy też inicjatywa wychodzi od samych misjonarzy, najczęściej biskupów. W latach 1964-1968 w znanej z poszukiwań inkulturacyjnych północnokameruńskiej misji Djingilia rozpoczęto próbę adaptacji żeńskiego życia zakonnego do miejscowych warunków. Projekt ten wzbudził wielki sprzeciw lokalnej społeczności, gdyż kojarzył się z jawnym zaprzeczeniem podstawowemu powołaniu kobiety²⁷. Drugą, tym razem udaną, próbę założenia rodzimego zgromadzenia zakonnego podjęto w północnym Kamerunie w 1991 roku w Mindjil, w diecezji Yagoua. Biskup Antoine Ntalou zatwierdził pierwszą wspólnotę Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Królowej Apostołów²⁸.

²⁶ Por. J. Drouart, *Visite canonique du Noviciat de Léré (St. Thérèse de l'E.J.)*, [mps 1965], s. 5. Archiwum Domu Generalnego Oblatów w Rzymie.

²⁷ Por. J. Boisseau, *L'or des montagnes*, „Pôle et Tropiques” (1964) nr 4, s. 100-102.

²⁸ Por. B. Noyer, *Naissance de la Congrégation Diocésaine Notre Dame des Apôtres, à Yagoua*, „Pôle et Tropiques” (1992) nr 5-6, s. 11-12.

Pierwsze rodzime męskie zgromadzenie zakonne powstało w diecezji Maroua-Mokolo. Byli to Mali Bracia z Nazaretu, wspólnota założona 4 października 1998 roku na terenie misji Douvangan. Jej charyzmat został oparty na trzech filarach, którymi było życie modlitwy na wzór Jezusa z Nazaretu, życie braterskie we wspólnocie oraz życie w bliskości ludzi ubogich.

Po pierwszych trudnych latach pojawił się jednak szybki wzrost miejscowych powołań kapłańskich i zakonnych. Ilustruje to liczba rodzimego kleru w diecezjach założonych przez misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej. W archidiecezji Garoua pracuje (dane z 2016 roku) rodzimych 59 księży diecezjalnych, w diecezji Maroua – 38, w diecezji Yagoua – 27, w diecezji Ngaoundéré – 23, a w diecezji Pala w Czadzie – 27²⁹. Także zgromadzenia zakonne męskie i żeńskie odnotowują znaczny wzrost miejscowych powołań. W Zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej cały zarząd zakonnej prowincji kameruńskiej pozostawał w rękach Afrykanów. Prowincja ta liczyła 122 oblatów, w tym tylko 6 Europejczyków. We własnym wyższym seminarium duchownym kształciło się 44 kleryków³⁰.

Misyjna działalność rodzimego Kościoła

Misje oblatów w północnym Kamerunie stanowią jedną z najpiękniejszych kart w historii misji tego zgromadzenia zakonnego, kart wciąż wyraźnie niedocenianych. Przez siedemdziesiąt lat na prawie niedotkniętym ewangelizacją terenie wyrosło pięć dynamicznych diecezji – w tym cztery na terenie Kamerunu – z własnymi rodzimymi tradycjami i z miejscowym duchowieństwem, wspólnotami zakonnymi, sporą liczbą wiernych³¹ oraz

²⁹ *Annuario Pontificio* 2017.

³⁰ The Missionary Oblates of Mary Immaculate, *Personnel*, Rome 2018.

³¹ Archidiecezja Garoua – 9,1% katolików; diecezja Maroua – 4,2%; diecezja Yagoua – 10,5%; diecezja Ngaoundéré – 4,4%; diecezja Pala – 3,2 %. *Annuario Pontificio* 2017.

instytucjami chrześcijańskimi. Jakkolwiek by oceniać poziom zakorzenienia chrześcijaństwa w tamtejszej kulturze, trzeba docenić integrację wielu miejscowych elementów z chrześcijaństwem reprezentowanym przez Kościół katolicki. Zadomowiło się ono na dobre w miejscowej kulturze.

Działalność misyjna Kościoła w północnym Kamerunie i diecezji Pala w Czadzie wciąż jednak może być pojmowana – w świetle definicji misji *ad gentes* – jako głoszenie Ewangelii tym, którzy nie słyszeli o Chrystusie, bądź to na ich własnym terytorium, bądź też poza nim. Biorą w niej udział nie tylko miejscowi księża, zakonnicy i zakonnice, ale także świeccy³².

Powyższe, bardzo szerokie ujęcie, pozwala dostrzec liczne pola działalności, którą można uznać za misyjną, a zatem świadczącą o dojrzewaniu miejscowego Kościoła także pod tym względem. Miejscowe duchowieństwo pracuje bowiem w misjach, gdzie z reguły większość stanowią niechrześcijanie, nawet jeśli są to misje dość dobrze usytuowane, z rozwiniętą wspólnotą chrześcijańską. O wiele bardziej są tutaj zaangażowani zakonnicy i zakonnice z międzynarodowych wspólnot misyjnych, którzy wraz z innymi misjonarzami uczestniczą w pierwszym głoszeniu Ewangelii, dalekim od działań typowo duszpasterskich. Z nich także rekrutuje się grupa kilku misjonarzy i misjonek pracujących poza granicami kraju, głównie jednak w krajach sąsiednich, to znaczy pozostających w obrębie tego samego obszaru kulturowego. Ta wymiana personelu i doświadczeń ma jednak swoje znaczenie.

W tę działalność misyjną zaangażowani są także katechiści pracujący wśród niechrześcijan w swojej grupie etnicznej, ale też opuszczający swoją grupę etniczną, by głosić Ewangelię w innej części kraju. Dla nich oznacza to zmianę języka, zwyczajów, środowiska itd., nawet przy stosunkowo dużej bliskości kulturowej. Niekiedy, na przykład w górach Mandara, ta zmiana miejsca geograficznie nie jest odległa. Tego typu katechiści-misjonarze

³² Por. *Dekret o działalności misyjnej Kościoła*, nr 20.

stanowią o wiele większą grupę i są obecni na terenie wszystkich trzech krajów.

O wiele bardziej niewymierna pozostaje działalność innych świeckich „względem swoich współobywateli”, jeszcze niewierzących w Chrystusa. Zaświadczają niekiedy o niej relacje misjonarzy o zakładaniu wspólnot chrześcijańskich przez migrantów, w środowiskach geograficznie sobie obcych, chociaż rekrutują się oni często spośród członków tej samej grupy etnicznej.

Rozwija się także bardzo skromna współpraca z dziełem misyjnym Kościoła w postaci działalności Papieskich Dzieł Misyjnych. W latach 90. XX wieku ich struktury istniały już w każdej diecezji. Zgodnie ze swoimi statutami zbierały składki pieniężne, tak jak podobne dzieła w innych krajach, i przekazywały je do centrali w Rzymie. Ponadto, w zależności od odpowiedzialnego kapłana w diecezji i miejscowych struktur, zajmowały się krzewieniem idei misyjnej wśród wiernych.

Zrodziła się zatem nowa sytuacja, w której młodzi kapłani, zakonnicy i zakonnice oraz misjonarze świeccy stawali się misjonarzami *ad intra* – we własnych grupach etnicznych, w których kulturach Ewangelia nie była jeszcze zakorzeniona, a często i *ad extra* – wobec sąsiedzkich czy niedalekich grup etnicznych mówiących odrębnymi językami. Ta działalność misyjna *ad extra* nabierała też często bardziej tradycyjnego znaczenia, zwłaszcza w zgromadzeniach zakonnych, kiedy to ich członkowie udawali się do pracy we wspólnotach poza granicami administracyjnymi własnego kraju. To tego zjawiska odnoszą się słowa papieża św. Jana Pawła II: „Działanie ewangelizacyjne wspólnoty chrześcijańskiej, najpierw na własnym terytorium, a następnie na innych jako uczestnictwo w misji powszechnej, jest najlepszą oznaką dojrzałości wiary. Potrzeba radykalnego nawrócenia mentalności, by stać się misjonarzem, a dotyczy to zarówno osób, jak i wspólnot. Pan wzywa nas zawsze do wyjścia z samych siebie, do dzielenia się dobrami, jakie posiadamy, poczynawszy od dobra najcenniejszego, jakim jest wiara. W świetle tego imperatywu

misyjnego winno się oceniać wartość instytucji, ruchów, parafii i dzieł apostołskich Kościoła”³³.

La missionarietà *ad intra* e *ad extra* nel nord Camerun e in Ciad

L'articolo non presenta l'aspetto geografico missionario dei due paesi, cosiddetti di missione, quanto piuttosto l'aspetto culturale e sociologico (cultura e gruppi sociali che hanno assimilato o che non hanno ancora fatto propri i valori del Vangelo). Il processo, qui descritto di radicamento della chiesa nelle culture locali nel nord del Camerun e in una parte della diocesi di Pala in Ciad, è molto vario. Il valore comune che unisce questi territori e queste culture è la situazione sociale degli abitanti che principalmente vivono le religioni tradizionali africane. Il processo di evangelizzazione della cultura e di radicamento della chiesa in questi territori fu iniziato dai missionari Oblati di Maria Immacolata nella metà del XX sec. Nella loro opera di evangelizzazione si possono scorgere le classiche tappe della missione evangelizzatrice quali il primo annuncio del Vangelo con l'obiettivo di suscitare le prime persone pronte ad essere battezzate per poi curare la crescita e il perfezionamento della fede e del modo di vivere delle comunità locali così come l'accompagnamento e la cura della nascita delle vocazioni sacerdotali e religiose. Molto velocemente la provenienza univoca dei missionari francesi si trasformò; in un primo momento arrivarono missionari da altri paesi, successivamente i missionari di origine africana e di origine locale che hanno sostituito i missionari europei. Essi lavorano in ambienti di diverse culture, al di fuori dei confini della propria etnia e dei contesti politico amministrativi dei propri paesi di origine. In questi paesi qui descritti, cinque diocesi sono guidate da vescovi africani.

³³ Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptoris missio”*, Watykan 1990, nr 49.